

Strafrechtelijke vervolging: de bestraffing van oorlogsmisdaden

Het internationaal humanitair recht (IHR) legt gedetailleerde regels vast die tot doel hebben slachtoffers van gewapende conflicten te beschermen en de methoden en middelen van oorlogvoering te beperken. Het voorziet eveneens mechanismen om de naleving van deze bepalingen te waarborgen. Zo houdt het IHR personen verantwoordelijk voor de schendingen die ze zelf plegen of bevelen te plegen. Het eist dat de verantwoordelijken van ernstige schendingen vervolgd en berecht worden. De meest ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht worden bestempeld als 'oorlogsmisdaden'.

Oorlogsmisdaden en de Verdragen van Genève

Een groot aantal regels met betrekking tot internationale gewapende conflicten is vervat in de vier Verdragen van Genève van 1949 en het Eerste Aanvullende Protocol van 1977. Volgens deze instrumenten zijn staten verplicht alle schendingen van deze verdragen te doen ophouden, in het bijzonder de zogenaamde 'ernstige inbreuken'.

Ernstige inbreuken zijn de meest flagrante schendingen van het IHR. Het gaat om precieze daden, opgesomd in de verdragen van Genève en in het Eerste Protocol, waaronder opzettelijke doodslag, foltering of onmenselijke behandeling, alsook het feit opzettelijk groot lijden te veroorzaken of een ernstige aanslag te plegen op de fysieke integriteit of gezondheid. Onderstaande is de lijst van de ernstige inbreuken opgenomen. De ernstige inbreuken worden beschouwd als oorlogsmisdaden.

Ernstige inbreuken moeten worden bestraft

Zowel de Verdragen, het Eerste Aanvullende Protocol als het internationaal gewoonterecht bepalen duidelijk dat ernstige inbreuken moeten worden bestraft. De teksten zelf bepalen geen precieze straffen, noch richten ze een rechtbank op om vermeende daders te berechten. Ze eisen daarentegen uitdrukkelijk van staten dat zij de nodige strafwetgeving invoeren om de personen verantwoordelijk voor ernstige schendingen te sanctioneren. Staten hebben eveneens de verplichting om deze personen op te sporen en voor hun eigen rechtbanken te brengen of ze uit te leveren aan een andere staat voor berechting.

In het algemeen heeft de strafwetgeving van een staat enkel betrekking op daden die op zijn grondgebied of door zijn onderdanen gepleegd zijn. Het IHR gaat verder. Staten moeten alle personen die ernstige inbreuken plegen, opsporen en sanctioneren, ongeacht de nationaliteit van de schuldige of de plaats van de inbreuk. Dit principe van *universele jurisdictie* is essentieel om een doeltreffende vervolging van ernstige inbreuken te waarborgen.

Het IHR legt staten volgende specifieke maatregelen op inzake de vervolging en bestraffing van ernstige inbreuken:

- *Ten eerste* moeten staten nationale wetten uitvaardigen die de ernstige inbreuken verbieden en vervolgen, hetzij door daartoe wetten aan te nemen, hetzij door bestaande teksten te amenderen. Deze wetten moeten alle personen, die ernstige inbreuken plegen of het bevel daartoe geven, omvatten, ongeacht hun nationaliteit, ook wanneer de inbreuken het gevolg zijn van plichtsverzuim. De wetten moeten betrekking hebben op daden, gepleegd zowel binnen als buiten het nationale grondgebied.
- *Ten tweede* moeten staten personen die verdacht worden van ernstige inbreuken opsporen en vervolgen. Ze moeten deze personen of zelf vervolgen of uitwijzen naar een andere staat voor berechting.
- *Ten derde* moeten staten van hun militaire gezagvoerders eisen dat zij verhinderen dat ernstige inbreuken gepleegd worden, dat ze dergelijke inbreuken doen ophouden en dat ze maatregelen nemen tegen personen onder hun bevoegdheid die zich schuldig maken aan dergelijke inbreuken.
- *Ten vierde* moeten staten elkaar onderling gerechtelijke hulp bieden in elke procedure met betrekking tot ernstige inbreuken.

Staten moeten zowel in vredes- als in oorlogstijd aan deze verplichtingen voldoen. Om doeltreffend te zijn, moeten bovenvernoemde maatregelen aangenomen worden alvorens ernstige inbreuken de kans hebben zich voor te doen.

Alle schendingen van het IHR moeten beteugeld worden

Staten moeten ervoor zorgen dat alle regels van het IHR nageleefd worden, met inbegrip van de regels die van toepassing zijn op niet-internationale gewapende conflicten en die het gebruik van wapens regelen. Zo bijvoorbeeld eist het Mijnenprotocol bij het Conventioneel Wapenverdrag van 1980 dat staten straffen opleggen voor personen die schuldig zijn aan het doden of verwonden van burgers in schending van het protocol.

Staten moeten de naleving verzekeren van zowel de gewoonterechtelijke als de verdragsregels van het IHR. Ze moeten alle nodige maatregelen nemen om alle schendingen van de regels te voorkomen en te stoppen. Deze maatregelen kunnen zowel militaire regels als administratieve en andere verordeningen omvatten. Het strafrecht is niettemin het meest geschikte en doeltreffende middel om een antwoord te bieden op alle ernstige schendingen van het IHR. Een aantal staten heeft reeds een strafwetgeving uitgevaardigd voor de vervolging van schendingen van gemeenschappelijk artikel 3 bij de Verdragen van Genève en van het Tweede Aanvullende Protocol van toepassing op niet-internationale gewapende conflicten.

Internationale en nationale tribunalen

De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties heeft twee internationale tribunalen opgericht om bepaalde misdaden, waaronder schendingen van het IHR, te berechten die gepleegd zijn op het territorium van het voormalige Joegoslavië en van Rwanda. Bijkomend richtte het Statuut van Rome in 1998 een permanent Internationaal Strafhof op, gemachtigd om de ernstige schendingen van het IHR, die oorlogsmisdaden vormen, te berechten.

‘Gemengde’ tribunalen, zoals het Speciale Tribunaal voor Sierra Leone, werden ook recent opgericht. Zulke rechtbanken integreren elementen zowel van nationale als van internationale rechtspraak.

Deze tribunalen zijn een aanvulling op de reeds bestaande bestraffingsmechanismen zoals voorzien in het internationaal humanitair recht. Ze betekenen een grote stap voorwaarts op het

vlak van de bestrafing en voorkoming van ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht. Zoals het Statuut van het Internationaal Strafhof in zijn Preambule stelt, is het niettemin een verplichting voor elke staat zijn rechtsmacht uit te oefenen over verantwoordelijken voor internationale misdaden, waaronder oorlogsmisdaden. Staten moeten daartoe een doeltreffend nationaal strafrecht instellen en stappen ondernemen om wederzijdse gerechtelijk hulp te vergemakkelijken. Tenslotte moeten ze ook samenwerken met internationale rechtbanken. Doeltreffende nationale maatregelen blijven onontbeerlijk om het volledige respect voor het IHR te waarborgen.

België

De 'Wet van 16 juni 1993 betreffende de bestrafing van ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht' was een uitvoering door de Belgische wetgever van de verplichting om inbreuken op de Verdragen van Genève strafbaar te maken. Vooral na een aanpassing ervan op 10 februari 1999, beschikte België over een heel vooruitstrevend instrument in de strijd tegen de straffeloosheid.

De wet gaf Belgische rechtbanken een 'universele rechtsmacht' om verdachten van inbreuken op het internationaal recht in België te vervolgen, ook al was er geen enkele band tussen de misdaad, daders of slachtoffers met ons land. Bovendien schoof de wet elke vorm van immuniteit of onschendbaarheid opzij. Ten derde was er de combinatie van die ruime rechtsmacht met het typisch Belgische instrument waarbij vermoedelijke slachtoffers, via een klacht met burgerlijke partijstelling, een proces konden afdwingen. Een aantal zaken die op basis van deze wet waren ingesteld, gaven al snel aanleiding tot diplomatieke ontevredenheid. Bovendien werd de wet ook door belangrijke rechtsinstanties teruggefloten.

Uiteindelijk werd de zogenaamde 'Genocidewet' van 16 juni 1993 opgeheven door artikel 27 van de Wet betreffende ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht van 5 augustus 2003. Misdaden van genocide, misdaden tegen de mensheid en oorlogsmisdaden worden sindsdien niet langer beteugeld door een bijzondere strafwet, maar door het gewone strafrecht. Daartoe werden de beschuldigingen van de Genocidewet opgenomen in de nieuwe artikelen 136bis, 136ter en 136quater van het Strafwetboek.

Met deze wetgeving doet België afstand van het onverkorte beginsel van de universele jurisdictie. Volgens de huidige wetgeving hebben Belgische gerechten slechts rechtsmacht over in het buitenland gepleegde oorlogsmisdaden, misdaden tegen de mensheid en genocide, op voorwaarde dat dader of slachtoffer de Belgische nationaliteit hebben of drie jaar in België verblijven op het ogenblik van de feiten. Wanneer de misdaden in België worden gepleegd, zijn de Belgische gerechten uiteraard bevoegd.

Ernstige inbreuken zoals vastgelegd in de Verdragen van Genève van 1949 en in het Eerste Aanvullende Protocol van 1977

Ernstige inbreuken gedefinieerd door de vier Verdragen van Genève van 1949 (respectievelijk artikels 50, 51, 130 en 147)

- opzettelijke levensberoving;
- marteling of onmenselijke behandeling;
- biologische proefnemingen;
- opzettelijk hevig lijden veroorzaken;
- opzettelijk ernstig lichamelijk letsel of ernstige schade aan de gezondheid toebrengen;
- het vernietigen en toe-eigenen van goederen, niet verantwoord door militaire noodzaak en uitgevoerd op grote schaal en op onrechtmatige en moedwillige wijze (*deze bepaling komt niet voor in artikel 130 van het derde Verdrag van Genève*).

Ernstige inbreuken gedefinieerd door het Derde en Vierde Verdrag van Genève van 1949 (respectievelijk artikels 130 en 147)

- een krijgsgevangene of beschermd persoon dwingen om te dienen in de strijdkracht van de vijandige staat;
- een krijgsgevangene of beschermd persoon het recht onthouden op een regelmatige en onpartijdige berechting, overeenkomstig de bepalingen van de Verdragen.

Ernstige inbreuken gedefinieerd door het Vierde Verdrag van Genève van 1949 (artikel 147)

- onrechtmatige deportatie of overbrenging;
- onrechtmatige gevangenhouding van beschermde personen;
- het nemen van gijzelaars.

Ernstige inbreuken gedefinieerd in het Eerste Aanvullende Protocol van 1977 (artikels 11 en 85)

- het in gevaar brengen, door ongerechtvaardigd handelen of nalatigheid, van de lichamelijke of geestelijke gezondheid en integriteit van personen die zich in de macht bevinden van de tegenpartij. Meer in het bijzonder deze personen onderwerpen aan lichamelijke verminkingen, geneeskundige of wetenschappelijke experimenten, verwijdering van weefsels of organen voor transplantatie, niet verantwoord door de gezondheidstoestand van de betrokken personen en niet in overeenstemming met de algemeen aanvaarde geneeskundige normen, die onder gelijkaardige geneeskundige omstandigheden zouden worden toegepast ten aanzien van eigen onderdanen die niet van hun vrijheid zijn beroofd.
- Volgende daden, wanneer ze opzettelijk gepleegd worden en ze de dood of ernstig lichamelijk letsel met zich meebrengen, dan wel de gezondheid in ernstige mate benadelen:
  - aanvallen richten tegen de burgerbevolking of individuele burgers;

- zonder onderscheid een aanval uitvoeren waardoor de burgerbevolking of goederen van burgerlijke aard getroffen worden, in de wetenschap dat deze aanval een buitensporig verlies van mensenlevens, verwondingen van burgers of schade aan goederen van burgerlijke aard zal veroorzaken;
  - een aanval uitvoeren tegen werken of installaties die gevaarlijke krachten bevatten, in de wetenschap dat deze aanval buitensporig verlies aan mensenlevens, verwondingen van burgers of schade aan goederen van burgerlijke aard zal veroorzaken;
  - onverdedigde plaatsen en gedemilitariseerde zones aanvallen;
  - een persoon aanvallen, in de wetenschap dat deze persoon buiten gevecht verkeert;
  - het perfide gebruik van het kenteken van het rode kruis, de rode halve maan, het rode kristal of andere erkende beschermende kentekens.
- Volgende daden, wanneer ze opzettelijk gepleegd worden en in strijd met de Verdragen en het Protocol:
    - de overbrenging door de bezettende mogendheid van een deel van haar bevolking naar het bezette grondgebied of de deportatie of de overbrenging van het geheel of een deel van de bevolking van het bezette gebied binnen of buiten dat gebied;
    - elke ongerechtvaardigde vertraging bij de repatriëring van krijgsgevangenen of burgers;
    - praktijken van apartheid en andere onmenselijke en ontorende praktijken, die een aanslag op de menselijke waardigheid vormen en zijn gebaseerd op rassendiscriminatie;
    - het aanvallen van duidelijk herkenbare historische monumenten, kunstwerken of plaatsen van eredienst die het culturele of geestelijke erfdeel van de volkeren vormen en waaraan een bijzondere bescherming is verleend door een speciale regeling en waarvan de aanval hun vernieling op grote schaal teweegbrengt, daar waar deze goederen zich niet in de onmiddellijke nabijheid van militaire doelen bevinden, noch door de tegenpartij ter versterking van haar militaire inspanning worden gebruikt;
    - het beroven van het recht van een beschermd persoon om eerlijk en volgens de toepasselijke regels te worden berecht.